

Корнівська В.О., канд. екон. наук
старший науковий співробітник Інституту
економіки та прогнозування НАН України

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ГРЕЦІЇ: СОЦІОІНСТИТУЦІЙНІ НАСЛІДКИ

Охарактеризовано соціоінституційні трансформації грецького суспільства на фоні загальноєвропейського реформування фіскального простору та лібералізації закритих професійних ринків в Греції. Обґрунтовано необхідність розвитку співробітництва Росії, України та Греції для забезпечення цивілізаційної рівноваги та соціального оновлення¹.

Ключові слова: соціоінституційні трансформації, лібералізація, закриті професійні ринки, династійна бізнес-традиція.

У сучасних умовах, коли в системі суспільного та економічного знання активно обговорюються проблеми та перспективи розвитку Європейського Союзу, слід усвідомлювати, що утримання геополітичної цілісності європейського інтеграційного об'єднання шляхом ґрунтовного реформування у напрямі посилення бюджетних дисциплін, бюджетної консолідації та всебічної економії, – система заходів актуальна, безперечно необхідна, але запізніла. Саме *відкладена інституційна трансформація* фіскальної сфери країн – учасниць ЄС зумовлює глибину та болючість реформування в Європейському Союзі.

Геополітичний простір Європейського Союзу був створений в результаті довготривалого процесу розвитку та перетворення Європейських спільнот на блок держав шляхом еволюційних структурних та частково інституційних трансформацій через поступову передачу дедалі більшого числа функцій управління на наднаціональний рівень. Інакше кажучи, національні органи державного управління країн-учасниць добровільно відмовилися від статусу, що надавав виключні права на владні повноваження, і віддали їхню істотну частину наддержавним органам влади для формування єдиного геополітичного та геоекономічного курсу, зумовивши тим самим виникнення нового суб'єкта світового політичного та економічного простору.

Процеси зміни влади завжди зумовлюють глибоку трансформацію, яка ліквідує інститути старої системи та формує інституційну структуру, адекватну новим тенденціям взаємодії. Тому створення єдиних принципів європейського

¹ Публікацію підготовлено за виконання НДР спільного конкурсу НАН України та Російського гуманітарного наукового фонду "Росія та Україна в загальноєвропейському просторі: гармонізація інтересів та об'єднання зусиль" (№ 10-02-00761a/U).

економічного простору, закріплене відповідними договорами, означало і необхідність реформування інституційних систем країн-учасниць. Єдність визначеного геополітичного простору залежить від можливості фіскального контролю, тому глибокого реформування потребували саме фіскальні системи суб'єктів ЄС для організації ефективного регулювання інтеграційних процесів і забезпечення поступової економічної конвергенції країн-учасниць.

В європейському фінансовому просторі не було створено єдиних ефективних критеріїв взаємодії фіскальних систем країн-учасниць, беручи участь у формуванні спільного бюджету для реалізації інтеграційних процесів, країни-учасниці підтримували фіскальний суверенітет, тому в цьому контексті європейський простір поділявся на інтеграційний і суверенний національний. Геополітичний інтеграційний простір поповнювався новими країнами-учасницями, але при цьому не зростав єдиний фіскальний простір.

Уже в 80-х роках дослідники ЄС вказували на зростання витрат спільного бюджету через приєднання Греції, Іспанії, Португалії та необхідність пристосування структури сільського господарства країн до умов ЄС, відзначалася також їхня суттєва відсталість та аграрний характер економіки. У цей же період у країнах ЄС почали збільшуватися соціальні витрати, пов'язані зі структурними змінами в економічному просторі, до збільшення такого роду витрат вдалися й уряди країн Середземноморського басейну, та вони не були обумовлені структурними факторами, а швидше інституційними, про які докладніше йтиметься далі; зростали в цих країнах і витрати на утримання апарату державних службовців. І головне, що ці процеси перебували поза впливом наднаціональних європейських органів. При цьому формувалася диспропорційна структура європейського простору, яку становили фінансові донори та реципієнти.

Диспропорційність інституційного простору Європейського Союзу посилювалася через розширення меж валютного союзу та приєднання нових країн-учасниць, що зберігали фіскальний суверенітет, до єдиного монетарного простору. Це наріжне протиріччя, яке не тільки спричинило загальноєвропейську нестабільність, але й в сучасних умовах змусило світову спільноту сумніватися в стратегічній ефективності такого інтеграційного утворення, як єврозона. Важливо, що ці болісні процеси показали: здійснення інтеграції потребує врахування не тільки геополітичних, економічних, але й соціоінституційних факторів, що дуже непередбачено можуть змінити, здавалось би, детально прораховану та змодельовану економічну подію.

Інституційні та структурні особливості країн Середземномор'я, їхня залежність від туристичної індустрії та ринку нерухомості, суттєво залежного від іноземних інвесторів, зумовили неприйнятність політики стабільної грошової одиниці, яку досить ефективно підтримував Європейський центральний банк, особливо в період розвитку світових кризових тенденцій. За збереження високого рівня державних витрат (практично на докризовому рівні), доходи бюджетів країн суттєво скоротилися в умовах падіння ринку нерухомості та скорочення доходів туристичних компаній. У таких умовах найбільш вразлива країна, котрою виявилася Греція, продемонструвала ймовірність суверенного дефолту.

Ендогенні шоки Греції миттю поширилися на всі фінансові ринки еврозони, зумовивши значні монетарні флуктуації через фіскальні дисбаланси грецької економіки. Ризик суверенного дефолту зумовив посилення ризиків банківського сектора, спровокувавши диспропорції на грошовому ринку. Ці тенденції вплинули на глобальний фінансовий простір через мережу міжнародних інвесторів, які вивели ліквідність на безпечні ринки. Гостра нестача ліквідності показала необхідність негайного реформування, яке і розпочалося в ЄС під лозунгами всебічної економії, але в дійсності це стало тією інституційною трансформацією, котра мала супроводжувати формування єдиного європейського простору з самого початку.

Соціальна нестабільність, суспільне обурення, широкомасштабні акції протесту, сутички демонстрантів із поліцією, паралізована робота залізних доріг, аеропортів, систем автотранспортного перевезення – це тільки перші ознаки болісних подій, що очікують європейський простір. У сучасних умовах важливим для подальшого розвитку Європейського Союзу є єдине питання: наскільки це реформування є стратегічно виправданим та ефективним, чи можуть економічні та соціальні перебудови, що ініціюються в європейському просторі, дати позитивні результати?

Дослідити це питання спробуємо на прикладі Греції, котра стала катализатором фіскальної та монетарної нестабільності в Європі. Докризовий розвиток грецької економіки характеризувався такими показниками: державний сектор економіки становив 40% ВВП, показник ВВП на одну особу був на рівні двох третин від аналогічного показника в провідних країнах Європейського Союзу. Зростання грецької економіки в 2003–2007 рр. становило 4% на рік і було зумовлене істотними витратами на розвиток інфраструктури для проведення Олімпійських ігор у Афінах в 2004 р. і випереджальним розвитком кредитування через безпрецедентне зростання споживчих витрат [1].

Унаслідок дефіциту ліквідності, що виник на фоні глобальних кризових тенденцій, у 2008 р. рівень зростання економіки Греції становив 2,9%, а в 2009 р. вона зазнала катастрофічної рецесії [1]. В 2009 р. Афіни були неспроможні вирішити проблеми дефіциту бюджету та зростання державного боргу, що значно вплинуло на фінансову стабільність і зумовило падіння рейтингів Греції на міжнародній фінансовій арені. Під тиском Європейського Союзу та Міжнародного валютного фонду в 2009 р. Греція вжила заходів усебічної економії через скорочення державних витрат і державного сектора, реформування податкової та пенсійної системи. Особливого значення набуло ґрунтовне реформування інституційних основ економіки.

Які реформи сьогодні реалізуються в Греції? Повна лібералізація сектора послуг, зокрема, вимоги МВФ передбачають відкриття закритих професійних ринків шляхом зменшення вартості ліцензування упродовж трьох років (2010–2012 рр.), наприклад, у автоперевезенні – з 90 000 євро до 30000 євро [2]. Незалежні експерти вважають, що лібералізація так званих "закритих" професійних ринків (closed-shop professions), а саме: ринків автоперевезень, послуг власників таксі, адвокатів, нотаріусів, фармацевтів, архітекторів дозволить у довгостроковій перспективі збільшити ВВП на 17%, а в перший

рік реалізації цієї програми зростання ВВП може становити 2%. Але це на перший погляд. Якщо ж дослідити механізми реалізації реформування грецької економіки в контексті соціально-інституційного вектора розвитку, то можливе виникнення непередбачуваних явищ.

З метою нашого дослідження ми проаналізуємо саме ті характерні риси грецької системи соціокультурних координат, що зумовлює особливості економічного розвитку Греції. Грецький характер традиційний, поза сучасними європейськими тенденціями, грецький індивідуалізм панує в системі взаємозв'язків як соціального, так і економічного характеру, демонструючи глибокі протиріччя, зумовлені внутрішньою недисциплінованістю, нескоординованістю, несистемністю грецьких суспільних зв'язків. Однак саме ці якості відходять на другий план в часи соціальної нестабільності та національних катастроф, що дозволяє грекам внутрішньо та суспільно консолідуватися, як це було в період турецької окупації [3].

Водночас для греків характерна аполітичність поглядів, яка дуже часто негативно впливає на громадську позицію: "Відданість певній партії залежить великою мірою від того, чи сподобається її лідер публіці, від сили його переконання й від ефективності його пропагандистської кампанії, ніж від програми його дій. Вирішальний фактор – завжди особиста вигода, котрої можна очікувати у разі, якщо обрана партія опиниться при владі. Чи принесе ця партія вигоду країні – греків мало хвилює" [3].

Внутрішньо греки налаштовані на збереження та відтворення своєї національної ідентичності, своїх національних способів існування, тому й економічна взаємодія в них побудована на традиційних основах – 75% підприємств Греції – це підприємства сімейного бізнесу [3]: грецькі сімейні узи настільки міцні, що дуже часто можна побачити три-чотири покоління, які живуть і працюють разом, для грецької бізнес-традиції важлива спадкоємність поколінь. При цьому для грецького характеру за умов відносної соціо-економічної стабільності практично не має значення позародинний суспільний простір, а питання довгострокового збагачення для грека не є визначальними, греки існують у своїй родині тут і зараз.

Якщо розглядати характерні риси та діючі механізми економічного простору Греції в цьому ціннісному та поведінковому контексті, то на багато питань можна отримати відповіді. Саме тому як провідна риса грецької інституційно-економічної системи сформувалася бізнес-традиція *closed-shop professions*, що стала основою міцної структури родинних підприємств різних економічних сфер від сільського господарства до юридичних послуг. Лояльність робітників – це найважливіша риса підприємництва в Греції, оскільки більшість із зайнятих так чи інакше пов'язані з власниками родинними узами, дружбою чи земляцтвом. Тому менеджер, якого поважають, завжди може добитися суттєвих бізнес-результатів.

Переважно родинні бізнес-зв'язки, безумовно, створюють певні диспропорції на ринку праці, оскільки при наймі важливу роль грають саме сімейні рекомендації, кваліфікація та професійні якості при цьому відходять на другий план. У щорічній доповіді Світового банку реконструкції та розвитку

та Світового банку "Бізнес 2010" серед 183 досліджених країн за рейтингом найму робочої сили Греція перебувала на 147 місці [4] (табл. 1).

Таблиця 1

Найм робочої сили на ринку праці Греції

Роки	Рейтинг	Складність прийому на роботу	Індекс еластичності робочого часу	Індекс складності звільнення
2004	...	44	67	40
2010	147	44	67	40

Джерело: Doing business 2010. Greece [Електронний ресурс] / The International Bank for Reconstruction and Development ; The World Bank. – 2009. – Доступний з : <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2009/09/24/000333037_20090924005644/Rendered/PDF/505040WP0DB020100GRC0Box342000B01PUBLIC1.pdf>.

Саме "родинність" бізнесу вирішує багато соціальних проблем: батьки створюють робочі місця для своїх дітей, а діти завжди піклуються про своїх похилих батьків. Греки також толерантно ставляться до іноземних працівників (одну п'яту грецької робочої сили становлять емігранти), а виходячи на світовий ринок, достатньо легко сприймають міжнародні правила та обмеження. Отже, в контексті суспільно-інституційних основ економічного розвитку Греція – достатньо стабільна система, схильна до позитивної економічної взаємодії з зовнішнім світом.

Якщо проаналізувати політичні та громадські тенденції грецького суспільства, то тут можна побачити досить суперечливі явища. Емоційність і крайній індивідуалізм греків, що сполучаються з їхньою суспільною байдужістю, призводить до складного диспропорційного політичного середовища, де прихід до влади нової партії залежить тільки від того, які переваги для пересічного, індивідуалістськи налаштованого громадянина принесе перемога партії на виборах. Тому кожна політична сила, яка виходила на вибори, в програмах обіцяла збільшення місць у державних установах і підвищення заробітної плати, а з приходом до влади партія обов'язково виконувала всі обіцянки. Перед кризою кількість держслужбовців у Греції була більшою, ніж у Голландії та Бельгії разом узятих, а на заробітну плату та різні соціальні виплати щорічно витрачалося 45 млрд євро [5].

Така диспропорційність грецького суспільного простору посилювалась і через завеликий рівень бюрократизації країни. Для грецької бізнес-традиції це не більше, ніж актуальна система взаємодії, необхідний механізм бізнес-поведінки, адже 10% населення Греції так чи інакше мали відношення до державної служби, тому через "родинну" систему зв'язків завжди отримували необхідні дозволи чи ліцензії. Якщо суб'єкт підприємницької діяльності діє законним шляхом, то він стикається з розгалуженою структурою бюрократичних процедур, яка може ускладнити та віддалити створення нового підприємства. Тому в рейтингу 183 країн за показником легкості створення підприємств Греція в 2010 р. знаходилася на 140 місці [4] (табл. 2).

Незважаючи на те, що і тривалість реєстрації та її вартість, і необхідний сплачений статутний капітал за шість років істотно зменшилися, кількість

Лібералізація економіки Греції: соціоінституційні наслідки

процедур, а, таким чином, і кількість ланок бюрократичного апарату, що може вплинути на прийняття рішення, в 2010 р. не змінилися.

Оцінюючи досить складну економіко-правову сферу Греції, Світовий банк так характеризував бізнес-простір у країні в 2010 р.: серед 183 країн, що досліджувалися, за загальним показником можливості розвитку бізнесу Греція перебувала на 109 місці [4] (табл. 3).

Таблиця 2

Реєстрація підприємств у Греції

Роки	Рейтинг	Кількість процедур	Кількість днів	Вартість (% доходу на одну особу)
2004	...	15	38	31,6
2010	140	15	19	10,9

Джерело: Doing business 2010. Greece [Електронний ресурс] / The International Bank for Reconstruction and Development ; The World Bank. – 2009. – Доступний з : <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2009/09/24/000333037_20090924005644/Rendered/PDF/505040WP0DB020100GRC0Box342000B01PUBLIC1.pdf>.

Таблиця 3

Рейтинг можливості розвитку бізнесу в Греції

Показник	Рейтинг у 2010 р.
Розвиток бізнесу	109
Реєстрація підприємства	140
Отримання дозволу на будівництво	50
Найм робочої сили	147
Реєстрація власності	107
Кредитування	87
Захист інвесторів	154
Оподаткування	76
Міжнародна торгівля	80
Ліквідація підприємства	43

Джерело: Doing business 2010. Greece [Електронний ресурс] / The International Bank for Reconstruction and Development ; The World Bank. – 2009. – Доступний з : <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2009/09/24/000333037_20090924005644/Rendered/PDF/505040WP0DB020100GRC0Box342000B01PUBLIC1.pdf>.

Тому заходи з реформування економічного простору дійсно були вкрай необхідними для Греції, але не ті, які пропонувалися Євросоюзом та МВФ. Заходи, яких потребував МВФ, призвели до посилення соціальної нестабільності та створили такий суспільний клімат, який ще досить довго буде суттєвою перешкодою на шляху економічної стабілізації. Річ у тім, що складна система дозволів і корупційна бюрократична система призвели до того, що ліцензії для побудови родинного бізнесу стали купувати на вторинному ринку неформального ліцензування, і коштували вони досить дорого (вартість ліцензії могла становити 200000 євро й більше) [6]. Це означає, що в умовах розвитку конкуренції, стимульованої державою, існуючі суб'єкти ринків зазнають конкурентної поразки через зменшення плати за ліцензію для нових операторів ринку. Ця тенденція вдвічі загрозливіша для соціальної стабільності країни, оскільки грецькому характеру не притаманне спокійне ставлення до конкуренції та можливих втрат. Лібералізація ринку closed-shop

professions як інституційної бази грецької економіки, може призвести до непередбачуваних інституційних і соціальних проблем.

А.Аузан справедливо вказує: для того щоб вийти на високу траєкторію розвитку, потрібно пожертвувати національною парадигмою, набором національних цінностей [7]. У цьому плані можна звернутися до досвіду соціальних проблем Японії: в період високих темпів зростання спостерігався дуже великий рівень суїциду. Тому чи потрібно приносити в жертву грецькі інституційні традиції? Чи зможе європейський геополітичний простір подолати ту соціальну нестабільність, що виникає через здійснювані сьогодні соціоекономічні реформи?

Крім того, слід усвідомити, що загальний розвиток конкурентного середовища в Греції упродовж останніх двох років дуже мало вплинув на позиції Греції з точки зору ведення бізнесу, про що свідчать такі дані [8] (табл. 4). Так, незважаючи на те, що за показником реєстрації підприємств Греція піднялася в рейтингу на 14 позицій, показники кредитування, захисту інвесторів та оподаткування погіршилися.

Таблиця 4

Рейтинг можливості ведення бізнесу в Греції

Показник	Рейтинг у 2012 р.	Рейтинг у 2011 р.	Зміна
Розвиток бізнесу	100	101	1
Ресстрація підприємства,	135	149	14
Отримання дозволу на будівництво	41	42	1
Отримання електроенергії	77	78	1
Ресстрація власності	150	151	1
Кредитування	78	75	-3
Захист інвесторів	155	153	-2
Оподаткування	83	80	-3
Міжнародна торгівля	84	86	2
Ліквідація підприємства	57	50	-7

Джерело: Doing business 2012. Greece [Електронний ресурс] / The International Bank for Reconstruction and Development ; The World Bank. – 2011. – Доступний з : <<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/profiles/country/GRC.pdf>>.

А.Аузан показує, що для економічного розвитку велике значення має наявність у суспільстві "патріархального сектора", який є великим джерелом соціального капіталу, вкрай необхідним для реалізації проривного розвитку [7]. Традиційні мережі – це джерело взаємної довіри, і саме на таких засадах базуються соціоекономічні традиції грецького простору, саме такі принципи виховує та відтворює інституційна система closed-shop professions. Економічний ривок Європейського Союзу сьогодні суттєвою мірою залежить від збереження того соціального капіталу, який накопичено в Греції та в інших країнах, де ще зберігається "патріархальний сектор". Європа, перекресливши лібералізацією основи грецької бізнес-традиції, може в результаті втратити потенціал активного економічного розвитку, який на фоні значних сучасних і стратегічних соціальних і демографічних диспропорцій та в умовах посилення східного геополітичного і економічного впливу може означати "згасання Заходу".

Проаналізуємо це питання з іншого боку. Вирішити проблеми дефіциту ліквідності в економічному просторі Греції можливо двома шляхами: рефор-

муючи внутрішню систему економічної взаємодії (як це робиться зараз із значними соціальними витратами), і створюючи умови для розвитку іноземного довгострокового інвестування. Якщо звернутися до даних Світового банку, то грецькі тенденції розвитку міжнародної взаємодії й захисту прав інвесторів у 2010 р. оцінювалися швидше негативно (табл. 3). Але на цьому фоні в 2010 р. активно розвивалося іноземне інвестування в грецьку економіку. У вересні 2010 р. розпочалося широкомасштабне співробітництво Катару та Греції в сфері нерухомості, енергетики та туризму [9]. Підписано меморандум про взаєморозуміння, що дає іноземним інвесторам юридичну підставу для розробки 1 500 акрів землі, що належали міжнародному аеропорту в Геленіконі, також в проектах перебудова колишніх військових баз США під рекреаційні і спортивні зони. Аналогічний Меморандум про взаєморозуміння був підписаний між Катаром та Грецією для здійснення проекту з експорту зрідженого природного газу та для споруди газових терміналів у грецьких портах. Цей договір розпочав великий проект за участю катарської компанії Qatar Petroleum International, німецького концерну Rosebud Energy та грецької компанії Astakos maritime, який зробить грецький Астакос енергетичним вузлом для Західної Греції і Південної Італії та лідером у біопаливній індустрії.

Якщо зважати на особливості характеру греків, їхньої толерантності в процесі економічної взаємодії з представниками інших етносів, переважну лояльність працівників на підприємствах, то це створює глибокі інституційні основи для успішної реалізації іноземних бізнес-проектів та посилення таким чином іноземного геополітичного, економічного та демографічного впливу в Європі.

Ця перспектива загрозна не тільки з економічної, геополітичної та етнічної точки зору, але насамперед із цивілізаційної, оскільки вже йдеться про збереження християнської цивілізаційної парадигми. У цьому контексті роль Росії та України в європейському соціоекономічному просторі стає вирішальною. З одного боку, в сучасних умовах досить складного соціоінституційного простору Європейського Союзу потрібно дуже ретельно оцінити можливості взаємодії на рівні інтеграційних об'єднань. Провідні дослідники євроінтеграційних процесів вказують, що сучасна Україна не має можливостей для інституційної, інноваційної адаптації до європейських тенденцій та перспектив. Разом із цим необхідність збереження геополітичної, економічної, етнічної, цивілізаційної рівноваги потребує реалізації стратегічного вектора європейської взаємодії. Тому реалізувати план партнерства Україна – ЄС потрібно в площині дослідження можливостей і практичного впровадження співробітництва з цивілізаційно близькими до України та Росії регіонами, такими як Греція.

На сьогоднішній день співробітництво України та Греції обмежується прикордонними торговельними відносинами в Одеській області в рамках Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), де наша країна головує в другій половині 2010 р. Останніми роками в одеському регіоні реєструється значна інвестиційна діяльність грецьких компаній, що орієнтовані на зовнішні ринки і працюють у будівельній, морській, транспортній сфері, сфері грошово-кредитних і банківських послуг, а також сфері туризму. Державна холдингова компанія "Чорноморський суднобудівний завод" і грець-

ка компанія Avin International S.A. підписали протокол про наміри поновити співробітництво з будівництва танкерів, але цей проект поки перебуває в стані розробки [10]. Спостерігається також зростання грецького експорту в Україні. Загалом таке співробітництво є поки однобічним і непаритетним, і тут Росія йде на один крок попереду України, оскільки вже розпочато широкомасштабне виробничо-інвестиційне та інноваційне співробітництво з Грецією. Глави російської корпорації "Іркут" та грецької компанії Hellenic Aerospace Industry SA підписали Програму співробітництва [11]. За програмою створення багатофункціонального літака Бе-200ЧС співробітництво передбачене за двома напрямками – у сфері організації технічного обслуговування, а також з виготовлення компонентів літака; розглядається програма створення сімейства пасажирських літаків МС-21. Російська та грецька сторони домовилися не обмежувати потенціал співпраці зазначеними проектами і зацікавлені у розвитку співробітництва у високотехнологічних галузях: у цьому сенсі авіаційна промисловість одна з найбільш високотехнологічних. Також було прийнято рішення про співпрацю у фармацевтичній галузі, яка поряд з авіабудуванням належить до сфери високотехнологій, сторони також домовилися про створення спільних підприємств із дослідження і виробництва лікарських засобів.

Важливим кроком розвитку співробітництва між Україною та Грецією може стати розвиток "родинної" бізнес-традиції в системі туристичного бізнесу та в сільському господарстві в західних областях України, де основи традиційного суспільства ще можна реанімувати для адаптації напрацьованих грецьких схем побудови підприємств цього сектора в системі соціально-інституційних основ українського суспільства. Цей шлях співробітництва може стати досить плідним, оскільки зростає попит на продукцію сільського господарства країн Близького Сходу, який вони намагаються реалізувати шляхом широкомасштабного інвестування в закупівлю земель сільськогосподарського призначення для вирощування зерна. При цьому Україна може отримати близько 100 млн дол. додаткових інвестицій [12], але вона не може гарантувати зайнятість свого сільського населення в умовах значної мобільності арабських робітничих ресурсів; залучення цих інвестицій може значно вплинути на стратегії розвитку нашої країни, тому це питання потрібно вирішувати, беручи до уваги перспективи не тільки фінансові, але й соціальні, інституційні та демографічні. Можливим шляхом є реалізація близькосхідного вектора розвитку зовнішньоторговельних відносин, виключаючи продаж земель і паралельний розвиток грецького вектора співробітництва в галузі сільського господарства.

Може виникнути запитання, чому саме грецький досвід розвитку сільського господарства та туризму може бути прийнятним для України, адже на фоні розвинених країн Європейського Союзу Греція вважалася країною відсталою, сільське господарство котрої слід було адаптувати до загального рівня ЄС. Для аргументації наведемо дані, оприлюднені на другому міжнародному Форумі фінансової стабільності в Києві в вересні 2010 р. [13]. Представник датського інвестиційного фонду для Центральної та Східної Європи заявив, що у датських сільськогосподарських інвесторів втрачається інтерес до розвитку проектів в Україні через те, що багато з них "обпеклися". Незважаючи на істотні переваги

інвестування в Україну через дешеву робочу силу, низьку вартість інших ресурсів, доступ до землі, територіальну та культурну близькість до Європи, надії на європейський вибір України, членство нашої країни у СОТ, поточна ситуація в проектних компаніях Фонду характеризується "розгубленістю менеджерів", які не можуть вплинути на дисципліну персоналу та не можуть навчити новим способам організації виробництва. Виявляється, що датський менеджмент неможливо використовувати в соціально-інституційних умовах України. А.Аузан в своїх роботах підкреслює, що технологія може бути, а може й не бути адаптована до визначених соціокультурних тенденцій суспільства [7]. Можливо, саме традиційність грецької системи ведення сільськогосподарського бізнесу стане більш прийнятною для українського соціоінституційного клімату. В сучасних умовах, коли Україна втратила конкурентні переваги практично за всіма секторами виробництва, розвиток сільського господарства може суттєво вплинути на зростання через збільшення зовнішнього та внутрішнього попиту. Важливим є питання про вибір ефективної моделі, яку ми будемо спроможні адаптувати до українських соціоінституційних принципів взаємодії.

У сучасних умовах на фоні широкомасштабних інституційних реформ, посилення міжнародного співробітництва в сфері формування нових принципів взаємодії на всіх ринках для запобігання кризовим тенденціям, розвиваються дуже важливі для світового суспільства процеси: глобалізація з переважно фінансової сфери поширюється на сфери соціоінституційного характеру. При цьому в процесах міжнародного співробітництва почали враховуватися фактори ціннісно-інституційного навантаження, що зумовлюють високі адаптаційні можливості для суб'єктів інтеграційних процесів і, таким чином, ефективність і довготривалість взаємовідносин. Невипадково Катар розвиває співробітництво з суспільствами, де традиційний "патріархальний" пласт ще можна реанімувати, – з Бразилією, Аргентиною, Грецією та Україною.

Світова економічна криза та глибинне інституційне реформування, котре здійснюється сьогодні в глобальній системі для подолання транскризового становища, висвітлюють актуальні фактори, які мають бути враховані в реалізації економічної політики: це цивілізаційні та інституційні основи, що вкрай неоднозначно впливають на реалізацію реформ. На сьогоднішній день Європейський Союз демонструє найглибше в світі геополітичне, економічне та інституційне реформування, а європейське суспільство надає приклади саме неоднозначних соціоінституційних наслідків. Сьогодні ми констатуємо, що триваючі соціоінституційні трансформації грецького суспільства мають негативну якість і, швидше за все, продовжуватимуться, створюючи основу для підриву стабільності та безпеки:

- руйнування закритих професійних ринків унаслідок лібералізації економічного простору;
- розвиток деформованого конкурентного середовища через нав'язування конкурентних засад іззовні;
- руйнування глибинної династійної бізнес-традиції;
- зниження рівня довіри;
- руйнування патріархального сектора як джерела інноваційної здатності грецького суспільства.

У таких умовах необхідне соціоінституційне оновлення, якого можна досягти шляхом розвитку ефективної взаємодії з цивілізаційно близькими державами, що, з одного боку, не створить умов для порушення етнічної єдності країн – учасниць взаємодії, а з іншого – може дати глибинний синергетичний результат як в економічному, так і в соціоінституційному контексті. Для збереження геополітичної, економічної, етнічної, цивілізаційної рівноваги в Європі необхідне практичне впровадження співробітництва між цивілізаційно близькими країнами, зокрема, між Росією, Україною та Грецією.

Список використаних джерел

1. Greece Economy 2010 [Електронний ресурс] / Source: 2010 CIA World Factbook and other sources. – Доступний з : <http://www.theodora.com/wfbcurent/greece/greece_economy.html>.
2. Greece's economy. Keep calm and carry on. Does the government have the will to see through its ambitious bail-out plan? [Електронний ресурс] // The Economist. – Доступний з : <<http://www.economist.com/node/21525971>>.
3. Фиада А. Эти странные греки [Електронний ресурс] / А.Фиада. – Доступний з : <http://www.koob.ru/fiada/yeti_strannie_greki>.
4. Doing business 2010. Greece [Електронний ресурс] / The International Bank for Reconstruction and Development ; The World Bank. – 2009. – Доступний з : <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2009/09/24/000333037_20090924005644/Rendered/PDF/505040WP0DB020100GRC0Box342000B01PUBLIC1.pdf>.
5. Греция: причины кризиса, кто выходил на улицы... [Електронний ресурс]. – Доступний з : <pravo.ru/review/open_review/view/32138/>.
6. The Great Greek Taxi Strike [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.philip-atticus.com/2011/07/great-greek-taxi-strike.html>>.
7. А.Аузан. Национальная формула модернизации [Електронний ресурс] / А.Аузан // Публичные лекции "Полит.УА". – Доступний з : <<http://www.polit.ru/article/2009/10/16/auzan/>>.
8. Doing business 2012. Greece [Електронний ресурс] / The International Bank for Reconstruction and Development ; The World Bank. – 2011. – Доступний з : <<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/profiles/country/GRC.pdf>>.
9. Греция та Катар планируют подписать меморандум про співпрацю [Електронний ресурс]. – Доступний з : <greece.greekreporter.com/.../cooperation-memorandum-with-qaatar/>.
10. "Чорноморський суднобудівний завод" оголосив про відновлення співпраці з Avin International SA [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/-chernomorskiy-sudostroitelnyy-zavod-obyavil-vozobnovlenii-09082010213700>>.
11. Корпорация "Иркут" подписала с "Хелленик аэропейс индастри" программу сотрудничества в области авиастроения [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://army.lv/ru/be-200/634/14950>>.
12. Катар: инвестиционное солнце пустыни [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://vashigroschi.com/invest/funds-and-companies/2922-qaatar>>.
13. Инвестиционный климат в Украине: взгляд датского инвестиционного фонда для Центральной и Восточной Европы [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://dagda.com.ua/content/userfiles/FFS2010/Spk_Prez/Parkhomchuk_ffs2010.pdf>.

Надійшла в редакцію
01.03.2012 р.